

Konstnär - oavsett villkor? (SOU 2018:23)

Kommuner, landsting och regioner berörs av den konstnärspolitiska utredningen som ansvariga för strategisk kulturutveckling på lokal och regional nivå. Man berörs av förslagen som huvudman, delaktig eller tillsättande av styrelser, som arbetsgivare, uppdragsgivare och bidragsgivare. Man berörs också som ansvarig för exempelvis konstnärliga residens och som utdelare av stipendier och priser samt som arrangör av evenemang. Frågeställningarna i utredningen berör även näringslivs- och tillväxtområdet genom att konstnärsprofessionerna är en del av de kulturella och kreativa näringarna samt viktiga för besöksnäring och attraktionskraft. SKL lämnar synpunkter på de delar som berör kommuner, landsting och regioner.

Sammanfattning

Den konstnärliga friheten, yttrandefriheten och respekten för allas lika värde och rättigheter behöver en stabil plattform i de kulturverksamheter som arbetar på offentligt uppdrag eller med offentlig finansiering. En förutsättning för att säkerställa att den konstnärliga integriteten respekteras är tydliggjorda uppdrag och ett gott samarbete mellan politiker och tjänstemän. Kulturpolitiken ger ramar för hur de offentliga medlen kan användas men den ska inte vara involverad i konstnärliga eller innehållsmässiga beslut. En av de delar som bär ett vitalt kulturliv är tillgången till yrkesverksamma konstnärers verk och produktioner. Det finns ett behov av att stärka konstnärernas ekonomiska förutsättningar för att ägna sig åt konstnärligt arbete.

SKL menar därför att

- kulturpolitiken skall värna den konstnärliga integriteten. Politisk styrning skall ske genom att sätta ramar för verksamhet och för hur offentliga medel får användas
- det offentliga har ett ansvar att erbjuda skäliga ersättningar för konstnärligt arbete.

SKL tillstyrker förslaget om statsbidrag till konstnärliga produktionshus för unga.

Eftersom kommuner, landsting och regioner kan förväntas vara delaktiga, antingen som bidragsgivare eller huvudmän, i verksamheter som kan betraktas som produktionshus är det viktigt att det finns en god dialog mellan stat och SKL kring utformningen av bidraget. Det bör vara upp till huvudmännen att utforma verksamheterna på det sätt som bäst lämpar sig lokalt.

SKL väljer att vare sig till- eller avstyra förslaget om en ändrad förordning om fördelning av vissa statsbidrag till regional kulturverksamhet.

Det här är en fråga som måste belysas ytterligare och mer genomgripande för att kunna behandlas på ett ansvarsfullt sätt. SKL ställer sig bakom utredningens slutsats att det behövs en mer tillitsbaserad statlig styrning och mindre detaljstyrning i modellen och ser fram emot att arbeta tillsammans med staten i en sådan riktning. SKL föreslår därför att man gör en större genomlysning av modellens struktur och funktioner för att kunna förbättra och eventuellt förändra kultursamverkansmodellen. Ytterligare synpunkter på författningsförslagen samt övriga förslag och bedömningar återfinns nedan.

1.1 Förslag till förordning om statsbidrag till konstnärliga produktionshus för ungdomar

I författningsförslag 1.1 och i kapitel 9.3.5 anges hur stödet ska fungera. Bidraget är för inrättande och drift av produktionshus för unga. Medel får även lämnas till tidsbegränsade utvecklingsprojekt vid produktionshus. Verksamheterna förväntas arbeta med mentorer i form av yrkesverksamma konstnärer. Huvudmännen förutsätts ta ett långsiktigt ansvar. Det framgår inte någon begränsning av vilka som får söka stödet så kommuner, landsting och regioner får bedömas ha möjlighet att fungera som huvudmän om de önskar. Däremot föreställer sig utredaren att verksamheten ska ske i nära kontakt med bland annat kommuner. Stödet kräver medfinansiering och Kulturrådet ska bedöma efter ansökan samt redogöra för hur medlen använts. Syftet med statsbidraget är att unga som växer upp i områden med socioekonomiska utmaningar ska ges bättre förutsättningar att utveckla sina konstnärliga förmågor men också att bredda rekryteringen till konstnärliga yrken. Statsbidraget föreslås få en ekonomisk ram på 50 miljoner kronor fr.o.m. 2020.

Förbundets ställningstagande

SKL tillstyrker förslaget och ser att arbetet med att bredda rekryteringen till konstnärliga utbildningar och yrken behöver utvecklas. En breddad rekrytering är också av stor vikt för tillgången till och delaktighet i kulturlivet i hela landet. Dock behöver förslaget bearbetas för att nå sitt syfte.

SKL vill betona vikten av att stödet är öppet för att använda i olika typer av socioekonomiskt utsatta områden samt att det har förutsättningar att stärka det breddade deltagandet i kulturlivet oavsett om man bor i en förort, en mindre ort eller på landsbygden.

Förslagets fokus på hus snarare än verksamheter riskerar att göra stödet användbart enbart i de tätbefolkade delarna av landet och särskilt storstadsområdena där unga människor enklare kan mötas på en plats. SKL föreslår därför att stödet omformuleras att gälla konstnärliga produktionsverksamheter istället för produktionshus – för att

öppna upp för olika typer av verksamhet som ger unga möjlighet att utveckla sina konstnärliga förmågor.

Eftersom kommuner, landsting och regioner kan förväntas vara delaktiga, antingen som bidragsgivare eller huvudmän, i verksamheter som kan betraktas som produktionsverksamheter är det viktigt att det finns en god dialog mellan stat och SKL kring utformningen av bidraget, tex ansökning och uppföljningsförfaranden samt lärandeprocesser. Det är även avgörande för det önskade långsiktiga ansvarstagandet lokalt.

Det är också viktigt att stödet är tillgänglig för redan existerande produktionsverksamheter som vill utveckla sin verksamhet för unga och inte enbart nya produktionsarenor. Därför borde det i förordningen snarare stå att bidraget ska vara ett stöd för inrättande eller drift av konstnärliga produktionsverksamheter.

I 9.3.5 anges att yrkesverksamma konstnärer ska knytas som mentorer till verksamheterna. SKL menar att det är av stor vikt med en god kontakt med yrkesverksamma konstnärer men att formerna för detta bör utformas av respektive verksamhet efter lokala behov och möjligheter.

1.2 Förslag till förordning med ändring i förordning (2010:2012) om fördelning av vissa statsbidrag till regional kulturverksamhet

I avsnitt 9.5 behandlas konstnärernas möjligheter att verka i hela landet och i regionerna samt dess roll i samhället. Här beskrivs bland annat konsten och kulturens roll för sammanhållning och utveckling. En aspekt som dock inte lyfts fram här är kulturens roll för debatt och reflektion kring det samhälle vi lever i. Men sammantaget är ett aktivt konst- och kulturliv i alla delar av landet av stor vikt både för individer, och grupper samt på samhällsnivå. Kommuner, landsting och regioner beskrivs som viktiga aktörer inom det konstnärspolitiska området och man lyfter dialog mellan den statliga, kommunala och regionala nivån som ett nödvändigt verktyg när man arbetar för att stärka möjligheterna att vara verksam som konstnär i hela landet.

I 1.2 föreslås en förändrad förordning av kultursamverkansmodellen med syfte att skapa en mer tillitsbaserad och mindre detaljreglerande förordning som också ger utrymme för uppkomst av nya konstformer. Man föreslår också i 9.5.3 att statsbidraget förstärks med 25 miljoner kronor årligen fr.o.m 2020.

Förbundets ställningstagande

SKL väljer att vare sig till- eller avstyra förslaget om en ändrad förordning om fördelning av vissa statsbidrag till regional kulturverksamhet.

Det här är en fråga som måste belysas ytterligare och mer genomgripande för att kunna behandlas på ett ansvarsfullt sätt. Statskontorets översyn av uppföljning och utvärdering av kultursamverkansmodellen (2018:15) visar att det egentligen inte gjorts någon genomgripande utvärdering av kultursamverkansmodellen.

SKL ställer sig bakom utredningens slutsats att det behövs en mer tillitsbaserad statlig styrning och mindre detaljstyrning i modellen och ser fram emot att arbeta tillsammans med staten i en sådan riktning. SKL föreslår därför att man gör en större genomlysning av modellens struktur och funktioner för att kunna förbättra och eventuellt förändra kultursamverkansmodellen exempelvis genom att tillsätta en arbetsgrupp för att undersöka frågan om hur man bäst underhåller och utvecklar modellen där olika parter perspektiv kommer fram.

SKL tillstyrker förslaget om en generell förstärkning av modellen om 25 miljoner kronor årligen för att skapa bättre förutsättningar för att bedriva och utveckla kulturverksamhet inom ramen för kultursamverkansmodellen. SKL menar att det är strategiskt att stärka strukturen för den regionala kulturverksamheten för att utveckla konstnärernas förutsättningar att vara verksamma i hela landet.

Det statliga anslaget till regional kulturverksamhet behöver öka och bestå av generella förstärkningar så att man i respektive region kan göra satsningar där det bäst behövs. Myndigheten för kulturanalys har bland annat visat att löneutvecklingen i kombination med stagnerad anslagsutveckling urholkar medlen. Det här har direkt påverkan på förutsättningarna för regional kulturverksamhet och vilken typ av institutioner och arbetstillfällen man kan upprätthålla. För att åstadkomma en hållbar situation behöver det statliga anslaget växa betydligt mer än så här.

9.2.1 Förslag till motiv och inriktning för konstnärspolitiken

Utredningen föreslår motiv och inriktning för konstnärspolitiken genom följande punkter:

- Konstnärspolitiken ska bidra till att konstens frihet, egenvärde och kvalitet kan värnas. Politiken ska bedrivas enligt principen om armlängds avstånd.
- Konstnärspolitiken ska vara anpassad till aktuella behov och ge utrymme för nya konstnärliga uttryck.
- Konstnärernas kunskaper och erfarenheter ska tas tillvara bättre vid förändring, utveckling och förnyelse i samhället.
- Konstnärspolitiken ska medverka till att snedrekryteringen till konstnärliga högskoleutbildningar minskar.
- Konstnärspolitiken ska bidra till möjligheterna att verka professionellt i hela landet som konstnär

Förbundets ställningstagande

SKL tillstyrker förslagen om motiv och inriktning för den statliga konstnärspolitiken och vill särskilt lyfta betydelsen av konstnärlig frihet och armlängds avstånd.

Kulturpolitiken ska ge ramar för hur de offentliga medlen kan användas men den ska inte vara involverad i konstnärliga eller innehållsmässiga beslut.

Möjligheten att verka som konstnär på många olika platser är avgörande för tillgången till och delaktigheten i ett dynamiskt kulturliv i hela landet. Denna fråga är angelägen för kommuner, landsting och regioner och SKL vill betona att statens inriktningsmål behöver samspela med kommuner, landsting och regioners arbete för att få ett gott genomslag. Staten behöver även beakta lokala och regionala förutsättningar och behov när man gör satsningar på yrkesverksamma konstnärer.

9.3.3. Kulturskolans ansvar

I betänkandet ges en bedömning av kulturskolornas roll och att utvecklingsområden som identifierats bedöms omhändertas i de nuvarande statliga satsningarna på området.

I 9.3.1 lyfter utredningen en ståndpunkt om att en tuffare konkurrens inom vissa musikgenrer för svenska musiker kan bero på den tidiga instrumentutbildningen och lärarbrist i den samma.

Förbundets ställningstagande

SKL delar utredningens bedömning om att de utvecklingsområden som identifierats för en mer jämlik och tillgänglig kulturskola omhändertas genom de statliga satsningarna som just införts och instämmer i att dessa frågor behöver en prioritet under en längre tid.

Kultur- och musikskolorna fyller på många platser en viktig roll för det lokala kulturlivet och har sannolikt betydelse för en del av utbildningen av exempelvis kulturlivets professionella musiker, men huruvida det ska vara vägledande för verksamhetens inriktning och innehåll, är ytterst en lokalpolitisk fråga. SKL menar därför att verksamheterna inte kan åläggas ett ansvar att utbilda för exempelvis orkestrars framtida behov. Kulturlivet, institutionerna och det fria kulturlivets rekryteringsutmaningar behöver istället lösas i samverkan mellan lokala, regionala och nationella aktörer där kultur- och musikskolorna kan vara en part. Övergripande menar SKL att utbildning av yrkesverksamma konstnärer lämpligtvis sker via gymnasieskolan och olika eftergymnasiala utbildningar.

9.3.4 Tillgänglighet till konstnärliga utbildningar

Utredningen rekommenderar de konstnärliga högskolorna att öka tillgängligheten genom att flytta ut delar av sina aktiviteter till socioekonomiskt utsatta områden. De uppmanar också utvecklad distansutbildning.

Förbundets ställningstagande

SKL stödjer utredningens bedömning om att tillgängligheten till de konstnärliga högskolorna behöver utvecklas både geografiskt och att rekryteringen behöver breddas. Det är önskvärt att det sker i dialog med kommuner, landsting och regioner.

SKL vill också i sammanhanget lyfta fram folkhögskolornas potential, något som inte syns i utredningens förslag. Folkhögskolorna har idag många filialer i tätorter och städer för att vara mer tillgängliga för fler och de särskilda kurserna där utbildningar inom exempelvis musik, teater och bildkonst ingår, har mycket goda resultat när det gäller vidare studier och etablering på arbetsmarknaden (två av tre deltagare från särskild kurs på folkhögskola har en etablerad ställning på arbetsmarknaden eller studerar vidare, ett till två år efter avslutad kurs enligt SCB). Här menar SKL att det finns en outnyttjad potential i arbetet med att minska snedrekryteringen till konstnärliga högskoleutbildningar och yrken.

Folkhögskolornas roll för konstnärernas villkor beskrivs i mycket liten omfattning och det görs inte heller några förslag som berör dessa trots att de tillskrivs en viktig roll som utbildningsväg, arbetsmarknad, kulturscen etc.

9.4.2 Digitaliseringens påverkan på konstnärernas yrkesutövande

Utredningen föreslår att ett antal myndigheter ska få i uppdrag att arbeta med konstnärernas förutsättningar att verka i det digitala landskapet. De föreslår också en samlad strategi för digitaliseringen av den offentligt finansierade kulturen.

Utredningens förslår en budgetram om 100 miljoner för infrastruktur, utvecklingsinsatser för tillgängliggörande i regionerna, förstärkningar inom analys och stöd till konstnärerna när det gäller kompetens, digitala redskap och finansiering.

Förbundets ställningstagande

SKL ställer sig positiv till en samlad strategi för digitaliseringsarbete när det gäller den offentligt finansierade kulturen, men en sådan bör ha fokus på statens ansvar och mål på området. Kommuner, landsting och regioner står tillsammans för mer än hälften av den offentliga finansieringen. Vid en utredning som ser över infrastruktur och tillgängliggörande är det bra om möjligheterna att stödja kommuner och landsting undersöks då det kan finnas möjligheter till samnyttjande på sikt.

Det är mycket oklart hur de 100 miljonerna är tänkta att disponeras vilket behöver tydliggöras. SKL menar därför att det i nuläget inte är möjligt att ta ställning till föreslagna uppdrag och medel.

9.4.3 Uppdrag om kulturella och kreativa näringar

Tillväxtverket föreslås få i uppdrag att fortsätta utveckla analyser och strategier för att stärka kulturella och kreativa näringar.

Förbundets ställningstagande

SKL ser positivt på ett mer långsiktigt åtagande för Tillväxtverket när det gäller kulturella och kreativa näringar och tillstyrker förslaget.

9.4.7 Konstens behov av mellanhänder

Ett utökat stöd till centrumbildningarna om 10 miljoner kronor fr.o.m 2020 föreslås för att ge centrumbildningarna ökade möjligheter att delta i lokala och regionala noder. Dessa noder beskrivs i 9.5.2 som befintliga strukturer som centrumbildningar och kollektivverkstäder, men också andra typer av kluster.

Förbundets ställningstagande

SKL ser positivt på att stärka upp lokala och regionala konstnärskluster eller noder där konstnärer kommer samman eller samverkar för kompetensutveckling, konstproduktion och nätverkande. Förslaget är dock mycket oklart formulerat kring syfte och mål och därmed svårt att bedöma. Det är inte heller säkert att en förstärkning av centrumbildningarna nationellt ger effekt lokalt, regionalt och i hela landet. SKL avstyrker därför förslaget.

9.5.1 Konstens betydelse i samhället

Utredningen lyfter EU:s sammanhållningspolitik och dess betydelse för glesbygd och stadsutveckling.

Förbundets ställningstagande

SKL vill betona vikten av att konstnärliga och kulturella satsningar ryms inom EU:s fondmedel i framtiden. Det har en underutnyttjad potential för både regional utveckling och för sammanhållningspolitiken.

9.5.5. Konstbildningens betydelse

Den ideella konstbildningen och konstförmedlingen föreslås stärkas med ett ökat anslag om 5 miljoner kronor fr.o.m 2020 till organisationer och föreningar som verkar på området.

Förbundets ställningstagande

SKL vill understryka den ideella sektorns betydelse för tillgången till och delaktigheten i kulturlivet i hela landet. Stöd som kan komplettera den kommunala och regionala bidragsgivningen till kulturverksamhet stödjer förutsättningar att leva av och ta del kultur oavsett var du bor.

9.6.2 Offentligrättsliga ersättningar

Utredningen föreslår att en särskild utredning genomförs för att pröva förutsättningarna för att biblioteksersättningen även ska kunna omfatta e-böcker.

Förbundets ställningstagande

SKL tillstyrker förslaget om en sådan utredning. Idag ersätts författarna via sina avtal med förlagen för e-bokutlåningen och kommunerna bär ensamt denna kostnad till skillnad från de böcker som omfattas av den nuvarande biblioteksersättningen.

9.6.3 MU-avtalet

En förstärkning av det statliga anslaget till bild- och formområdet föreslås om 5 miljoner kronor. Förstärkningen ska reserveras till ersättning enligt MU-avtalet.

Förbundets ställningstagande

SKL tillstyrker en förstärkning av anslaget 4:4 men anser inte att det ska vara reserverat för MU-avtalet. Däremot bör de som har stödet ge skäliga ersättningar till medverkande konstnärer. Kulturrådet följer redan idag upp att utställda konstnärer mottar ersättning.

9.9.1 Förbättrade pensioner för konstnärer

En utredning föreslås tillsättas för att fördjupa kunskaperna om konstnärernas pensioner och pensionssystemets effekter samt utreda hur en modell kan utformas som ger samma fördelar som de kollektivavtalade tjänstepensionerna för konstnärer som är verksamma som egenföretagare och/eller har anställningar utan tjänstepension.

Förbundets ställningstagande

SKL avstyrker förslaget. Frågor om tjänstepensioner och motsvarande lösningar ska hanteras av arbetsmarknadens parter.

9.10.1 Den statliga styrningen

Styrningen av den statliga konstnärspolitiken föreslås utgå från följande principer:

- Regeringens styrning ska vara på armlängds avstånd och mer tillitsbaserad.
- Detaljeringsgraden i regeringens styrning genom de årliga regleringsbrevens ska minska.
- Huvudinriktningen ska vara att ansvarigt beslutsorgan utformar kriterier för vilka konstnärer som ska vara berättigade att få konstnärspolitiskt stöd.
- Regeringens styrning ska säkerställa konstnärernas kunskaper och erfarenhet tas till vara i större omfattning i förändringsarbete som ligger utanför kulturpolitikens strikta indelning.
- Kravet på samverkan mellan de bidragsgivande institutionerna ska utökas.
- Kulturinstitutionerna ska i efterhand redovisa hur deras användning av resurserna påverkar de professionella konstnärernas arbetsmarknad.

Förbundets ställningstagande

SKL tillstyrker föreslagna principer men saknar resonemang kring hur staten kan bidra till att konstnärer kan vara verksamma i hela landet i högre utsträckning samt hur det kan följas upp. En princip om detta borde infogas.

Det vore rimligare att det är myndigheterna som redovisar hur användningen av resurserna påverkar konstnärernas arbetsmarknad än att det ska åläggas kulturinstitutionerna, inte minst med tanke på den tillitsbaserade styrning som utredningen föreslår.

Jämställdhet

Utredningen visar att faktorer som kön och socioekonomi har betydelse för unga människors möjligheter att etablera sig som konstnärer och utredningen lägger stor vikt vid ökad jämlikhet på grund av betydande social snedrekrytering inom konstnärstyrken. Utredningen ser ingen större skillnad mellan könen vad gäller hur fördelningen på de konstnärliga utbildningarna ser ut till exempel men det finns skillnader till kvinnors och utlandsfödda nackdel när det gäller förutsättningarna att verka som konstnärer.

Utredningen lyfter sexuella trakasserier inom kulturområdet och hänvisar bland annat till de stora uppropen som gjordes under 2017 och 2018 under #metoo och som också resulterat i flera politiska initiativ.

Förbundets ställningstagande

SKL vill uppmärksamma att flera förslag syftar till en ökad jämlikhet på arbetsmarknaden och tryggare villkor vilket kan sägas främja även jämställdhet mellan könen. Däremot saknas förslag som tydligt har ökad jämställdhet som mål.

Lena Micko
Ordförande

Sveriges Kommuner och Landsting